

**КОНЦЕПЦІЯ ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ОЦІНКА ЙОГО ВЛАСНОСТІ
ЗА БАЛАНСОМ**

Розкрито дефініції "власності" та "вартості". Проаналізовано їх сутність з погляду економічної теорії та бухгалтерського обліку. Розкрито існуючі підходи до оцінки вартості підприємства. Проведено критичний аналіз методів, що застосовуються в професійній оціночній діяльності та їх відмінностей від методики оцінювання в бухгалтерському обліку.

Ключові слова: власність, вартість, оцінка вартості, методи оцінювання.

Постановка проблеми. Однією з базових економічних категорій є категорія вартості. А одним з найфундаментальніших методологічних елементів бухгалтерського обліку є оцінка. Тож наукові дослідження щодо глибинної сутності та практичного застосування обох категорій розвиваються все динамічніше, що продиктовано інституційними умовами інформаційної ери. В економічній літературі висвітлюються різноманітні підходи до оцінки вартості підприємства. Проте, не існує єдиних концептуальних засад оцінки для потреб управління власністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам оцінки вартості в останні роки присвячено праці таких зарубіжних вчених, як Т. Коллер, Т. Коупленд, Н. Леєпс, Дж. Муррін, Ф. Моділіяні, М. Міллер, С. О'Бурн, Г. Руан, Е. Трехен, А. Холлер, Д. Янг. Серед українських науковців дану проблему досліджують: І.І. Бродська, О.Ю. Верланов, Л.С. Вовк, К.О. Закалінська, І.В. Жиглей, Р.С. Коршикова, І.Г. Курочкіна, О.А. Лаговська, Л.Г. Ловінська, М.Ю. Манухіна, Г.В. Нашкерська, Г.Б. Тітаренко, Н.М. Уран, В.Є. Хаустова, О.Д. Шевчук, О.Л. Шерстюк.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Поряд з існуючими підходами до оцінки вартості підприємства відсутня їх систематизація з метою управління власністю.

Формулювання цілей статті. Розглянути та зробити спробу систематизації наявних підходів до оцінки вартості підприємства з метою управління його власністю.

Викладення основного матеріалу дослідження. Власність підприємства може бути охарактеризована з допомогою показників вартості підприємства.

Однак, вивчаючи сучасну економічну літературу, можна натрапити на різноманітні понятійно-категоріальні розгалуження щодо понять власність та вартість.

Так, лауреат Нобелівської премії, основоположник неінституціоналізму Рональд

Коуз довів, що для успішного функціонування ринку важливе значення мають як транзакційні витрати, так і права власності. Якщо транзакційні витрати невеликі, а права власності чітко визначені і виконуються суб'єктами господарювання - ринок здатний до саморегулювання настільки, що може усувати навіть соціально значущі зовнішні ефекти (екстерналії) [9, с. 116-117].

Як бачимо, вчений розглядає саме "права власності". Право власності визначається ще з часів римського права трьома основними правочинностями - володіння, користування і розпорядження [10, с. 83-84]. Ця "тріада прав" застосовується щодо об'єктів власності, якими для підприємства виступають засоби виробництва. З бухгалтерської точки зору, об'єктами власності є активи підприємства, що сформовані відповідними джерелами (пасивами).

Інша категорія, тісно пов'язана з власністю - вартість. У процесі розвитку економічних вчень виникали різні теорії вартості: трудова, теорія виробничих витрат, граничної корисності, попиту й пропозиції та інші. В процесі активного розвитку різноманітних концепцій менеджменту в кінці ХХ століття виник окремий його напрям - управління вартістю (Value based management). Деякі дослідники вважають, що коректніше цей термін перекласти, як "управління за вартістю" [11, с. 10]. Ця концепція передбачає управлінську політику, націлену на збільшення вартості підприємства.

Ми вважаємо, що такий підхід менеджменту вимагає постійного підвищення методологічної релевантності обліково-аналітичного забезпечення відповідно до викликів економіки знань. Збільшення вартості підприємства за таких умов повинно відбуватися за рахунок нематеріальних активів.

В бухгалтерському обліку вартість є грошовим виразом оцінки активу. Саме оцінка відіграє визначальну роль в інтерпретації вартості.

Пропонуємо вживати поряд із категорією "оцінка вартості підприємства" аналогічну за змістом "оцінка вартості об'єктів власності підприємства".

Більшість користувачів інформації про діяльність підприємства робить висновок про його вартість на основі балансу, тобто підсумку його активу чи пасиву. Проте, багато науковців відмічають недоліки балансу, як інформаційного джерела про стан власності. Так, Д. Міддлтон вважає, що "первісна вартість, відображена в бухгалтерському балансі, неадекватна поточній вартості засобів на момент його складання" [6, с. 344]. На практиці баланс може використовуватись як перший етап оцінки та слугувати базою для аналізу змін у вартості підприємства. При цьому первісна вартість підприємства порівнюється з його ринковою вартістю. І.І. Бродська зазначає: Оцінка в бухгалтерському обліку не є ціллю або головною метою облікових процедур, а відтак не є кінцевим результатом, - її слід розглядати як відповідний інструмент. В оціночній діяльності, навпаки, оцінка виступає не інструментом, а ціллю діяльності, його кінцевим результатом, а бухгалтерський облік, в свою чергу, слугує інформаційною базою для проведення такої оцінки" [7, с. 17].

З погляду системи бухгалтерського обліку розрізняють первісну, залишкову, ліквідаційну та справедливу. Згідно з національним П(С)БО 7 "Основні засоби", первісна вартість - це історична (фактична) собівартість необоротних активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) необоротних активів [4, п.4]. Об'єкт майна, що перебуває в експлуатації, обліковується за первісною вартістю до моменту, коли він підлягає реконструкції або модернізації, або до моменту переоцінки засобів. Залишкова вартість визначається як різниця між первісною вартістю та сумою зносу. Ліквідаційна вартість - це сума коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) активів після закінчення терміну їх корисного використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією) [4, п.4].

І.М. Богатая пропонує оцінку вартості підприємства за методом нульової (фіктивної ліквідаційної) вартості, який полягає у складанні нульового балансу і застосовується для управління власністю.

Методологічні та практичні питання складання й використання нульових балансів розроблені вперше Н.А. Бреславцевою, яка зробила першу спробу їх систематизації. Професор Н.А. Бреславцева трактує нульовий баланс як "системний обліково-аудиторський процес управління економічними явищами, заснований на визначенні глобального фінансового результату й вартості майна інституційної одиниці на визначений

момент в майбутньому, на основі використання принципу продовження діяльності" [36, с. 35]. За своєю природою нульовий баланс є похідним балансом, одним з інструментів стратегічного обліку власності.

Нульова вартість характеризує, скільки залишиться грошових коштів після фіктивної ліквідації підприємства, тобто ту частину власності виражену в грошовому вимірнику, яка залишиться після фіктивної ліквідації, що передбачає продаж активів за ринковими цінами та сплату зобов'язань. При визначенні ринкових цін активів повинні враховуватись такі чинники як швидкість продажу (ціна реалізації у випадку швидкого продажу, зазвичай, нижча нормальної ринкової), місцезнаходження, рівень ліквідності тощо. Нульова вартість може визначати мінімальну ціну підприємства при його реалізації у випадку високої ймовірності банкрутства.

Проте, бухгалтерська оцінка - не єдиний спосіб визначення вартості об'єкта. У таких випадках, як купівля-продаж підприємства; інтеграція бізнес-структур у процесі злиття, поглинання, розділення; проведення заставних операцій; реорганізація бізнесу та ін. здійснюється професійна оцінка. Проводиться така оцінка оцінювачами, які одержали кваліфікаційне свідоцтво оцінювача.

У Міжнародних стандартах оцінки наведено таке визначення:

"4.5. Вартість - це економічна концепція, яка описує найбільш імовірну ціну за товар або послугу, доступні для продажу, з якою погодяться продавець і покупець. Вартість є не фактичною, але визначеною найбільш імовірною ціною, що може бути виплачена за товар або послугу в даний момент часу відповідно до конкретного визначення вартості. Економічна концепція вартості відображає ринковий погляд на вигоди, які отримує той, хто придбав товар або отримав послугу, на дату оцінки" [1, с. 49].

По відношенню до ринку виділяють ринкову, справедливу ринкову та нормативну вартість. Під ринковою вартістю розуміють розрахункову величину, за якою передбачається перехід об'єкта "з рук в руки" на дату оцінки в результаті комерційної угоди між добровільним покупцем та добровільним продавцем після адекватного маркетингу. При цьому передбачається, що кожна сторона діяла компетентно, помірковано та без примусу [1]. Вважається, що ринкова вартість представлена ціною, яка характерна для даного виду майна на конкурентному відкритому ринку. На практиці ціни конкретних угод відрізняються від обґрунтованої ринкової вартості під впливом таких чинників, як специфічні умови фінансування, вимушені обставини купівлі-продажу, недостатня

інформованість сторін, деформація ринку, продаж під примусом тощо. В окремих випадках ринкова вартість може бути представлена від'ємною величиною. Наприклад, у випадку, коли сума витрат на знесення застарілих об'єктів нерухомості перевищує вартість земельної ділянки або у випадку оцінки екологічно забруднених об'єктів [2, с. 70].

О.Г. Мендрула зазначає, що терміни "ринкова вартість" і "справедлива ринкова вартість" не можна ототожнювати. Категорію "справедлива ринкова вартість" доречно застосовувати під час визначення вартості для компенсації чи запобігання фінансовим ускладненням або врегулювання майнових претензій. Вона характеризує відносини між конкретними суб'єктами ринку, тому за своєю сутністю подібна до ціни [3, с. 11].

Прикладом неринкової вартості є нормативно розрахована вартість. Нормативно розрахована вартість - це вартість об'єктів власності, що розраховується на основі затверджених відповідними органами управління методик та нормативів [2, с. 70].

Боб Райан пропонує оцінювати вартість підприємства за:

1) ринковою вартістю підприємства, якщо воно повністю продається як діюче підприємство (V_g);

2) ринковою вартістю підприємства, якщо відбувається ліквідація і продаж активів окремо (V_r);

3) ринковою ціною акціонерного капіталу підприємства (V_m) [5, с. 270-271].

Ці три величини зазвичай не співпадають. Проте, між ними існує наступний зв'язок для пересічного підприємства:

$$V_g > V_m > V_r.$$

Якщо, ситуація, коли $V_r > V_g$, то варто припинити діяльність підприємства і продати активи. Перевищення вартості функціонуючого підприємства над ліквідаційною вартістю цього ж підприємства називають "доданою вартістю". Тобто це додаткова вартість, яка отримується шляхом оцінки активів як взаємодіючих та функціонуючих засобів, а не як активів, що поширюються на відкритому ринку:

$$\text{Додана вартість підприємства (?}V_g) = V_g - V_r$$

Аналогічно, якщо $V_r > V_m$, то це означає, що акціонерам вигідніше продати активи окремо, що принесе їм більший прибуток.

Ми погоджуємось з високою науковою цінністю підходу Боба Райана і наводимо визначення понять "вартість існуючого використання" та "вартість альтернативного використання", як логічне втілення напрацьовань ученого у нормативну базу Європейського Союзу:

"Вартість існуючого використання - це розрахункова сума, за якої відбувся б обмін майна на дату оцінки, яка базується на продовженні його існуючого використання, але за умови, що майно не зайняте, між заінтересованим покупцем та заінтересованим продавцем у комерційній угоді після належного маркетингу, в якій кожна сторона діяла б зі знанням справи, розсудливо і без примусу" [12, с. 36].

"Вартість альтернативного використання - вартість найбільш ефективного використання, яке може включати фактичне використання в теперішній або передбачуваний час" [12, с. 42].

Вищенаведені дефініції демонструють, що в європейській практиці оцінювальної діяльності при визначенні вартості об'єкта оцінки значну увагу приділяють напрямку його використання.

Ми пропонуємо виділити наступні групи концептуальних підходів до оцінки об'єктів власності підприємства. Висновки та перспективи подальших досліджень. На сучасному етапі економічних досліджень виникає все більше наукових дискусій навколо категорій "власність" та "вартість", що зумовлено інституційними чинниками постіндустріального середовища. Існує багато підходів до оцінки вартості об'єктів власності. Провівши наукові дослідження, узагальнено і систематизовано такі підходи. Встановлено, що найбільш актуальним напрямком наукових досліджень у сфері оцінки вартості об'єктів власності є стратегічна оцінка. В подальших наукових дослідженнях варто опиратися на концепцію похідних балансів.

Список літератури:

1. Міжнародні стандарти оцінки. Восьме видання, 2008 / Пер. з англ. С.О. Пузенка. - К.: "АртЕк", 2008. - 432 с.
2. Организация и методы оценки предприятия (бизнеса): Учебник / Ред. В.И. Кошкин. - М.: ЭКМОС, 2002. - 944 с.
3. Мендрул О.Г. Управление вартістю підприємств: Монографія. / Мендрул О.Г. - К.: КНЕУ, 2002. - 272 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" / Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 року №92, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 18 травня 2000 року за № 288/4509. Із останніми змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства фінансів України №658 від 31.05.2012.
5. Райан Б. Стратегический учет для руководителя / Пер. с англ. под ред. В.А. Микрюкова. - М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. - 616 с.
6. Миддлтон Д. Бухгалтерский учет и

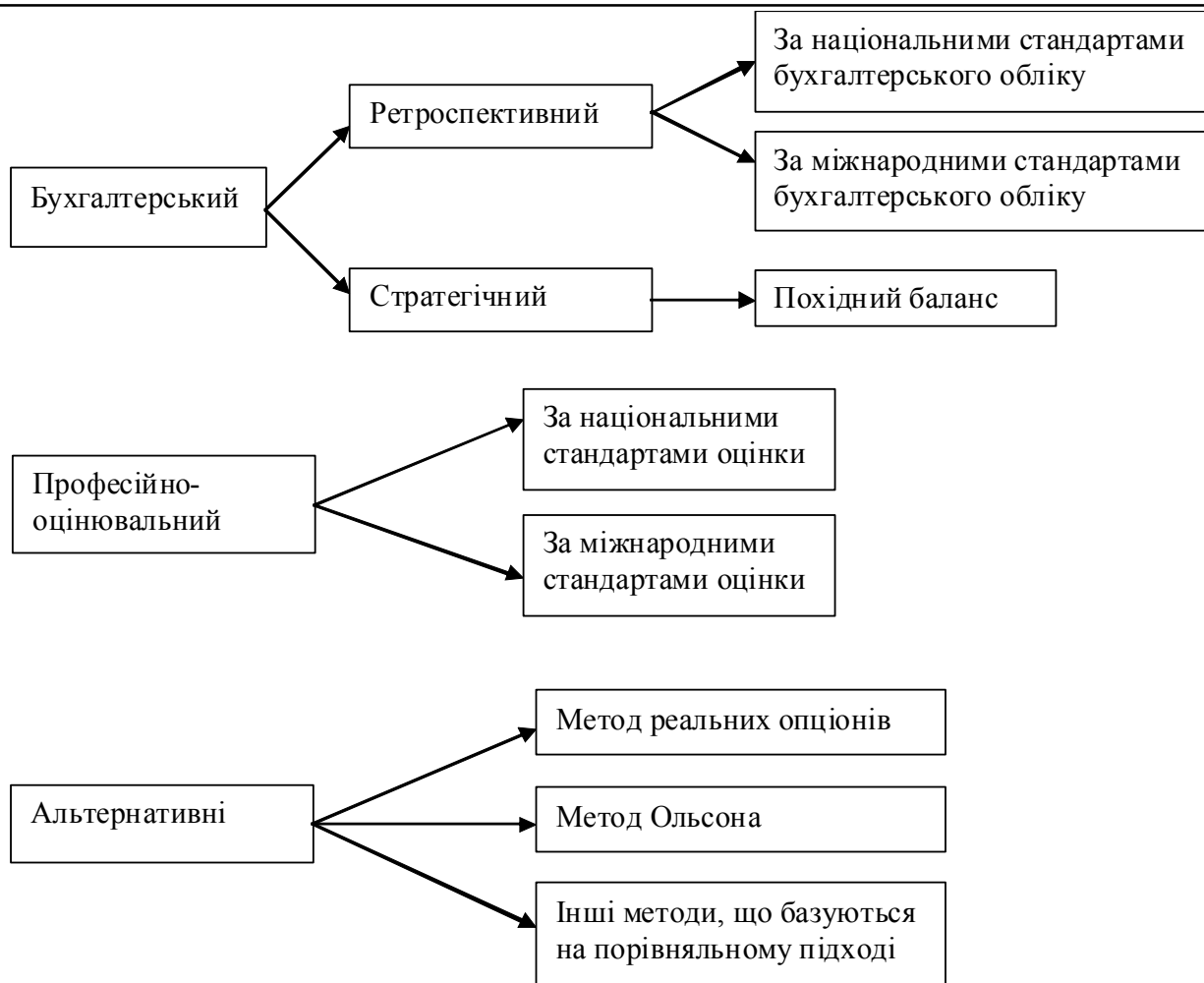

Рис. 1. Класифікація концептуальних підходів до оцінки

принятие финансовых решений: Пер. с англ.; Под ред. И.И. Елисеевой. - М.: Аудит, ЮНИТИ. - 1997. - 408 с.

7. Бродська І.І. Обліково-аналітичне забезпечення оцінки вартості підприємства: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Бродська Ірина Іванівна ; Луц. нац. техн. ун-т. - К., 2008. - 225 арк. : табл., рис.

8. Бреславцева Н.А. Система балансовых отчетов и концепция балансового управления экономическими процессами: Автореф. дис. на соискание ученой степени доктора экономических наук. - М., 1998. - 60 с.

9. Сизоненко В. Інституціональні аспекти

інноваційної діяльності підприємств // Актуальні проблеми економіки. - 2003. - № 7. - С.116-123.

10. Підпригора О.А., Харитонов Є. О. Римське право. К.: Юрінком Інтер, 2006. - 512с.

11. Янчук Г.І. Застосування вартісного підходу в управлінні виробничими малими підприємствами: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Янчук Галина Іванівна. - Східноукр. нац. ун. ім. В. Даля, Луганськ, 2007.

12. Европейские стандарты оценки 2000/ Пер. с англ. Г.И. Микерина, Н.В. Павлова, И.Л. Артеменкова. - М.: ООО "Российское общество оценщиков", 2003. - 264с.

Аннотация

Андрей Биляр

**КОНЦЕПЦИЯ СТОИМОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ И ОЦЕНКА ЕГО
СОБСТВЕННОСТИ ПО БАЛАНСУ**

В статье раскрыты дефиниции "собственности" и "стоимости". Проанализировано их сущность с точки зрения экономической теории и бухгалтерского учета. Раскрыты существующие подходы к оценке стоимости предприятия. Проведен критический анализ методов, что используются в профессиональной оценочной деятельности и их различий от методики оценивания в бухгалтерском учете.

Ключевые слова: *собственность, стоимость, оценка стоимости, методы оценивания.*

Summary

Andriy Bilyar

**THE CONCEPT OF VALUE OF ENTERPRISE AND ITS PROPERTY EVALUATION,
BASED ON THE BALANCE SHEET**

The definitions of "property" and "value" were revealed in this article. Their essences in terms of economic theory and accounting were analyzed. Existing approaches to the enterprise's value were revealed. Critical analysis of methods, which used in professional valuation practice, and differences between methodic of valuation in accounting were conducted.

Key words: *property, value, valuation, methods of evaluation.*